

*Гаврилюк Тетяна Вікторівна,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії, права
та соціально-гуманітарних дисциплін;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РЕЛІГІЙНИЙ ФАКТОР В КОНЦЕПЦІЇ ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

В 2015 році відділ гуманітарної безпеки Національного інституту стратегічних досліджень подав Кабінету Міністрів України аналітичну записку в якій наголошувалось на необхідності прийняття «Концепції гуманітарного розвитку України, в якій забезпечення єдності та цілісності гуманітарного простору було б визначено пріоритетом національної безпеки держави» [2]. Наголошувалось на тому, що в процесах формування цінностей, міфів, світоглядних переконань тощо гуманітарний простір відіграє одну із важливих функцій, оскільки має потужний вплив на свідомість людей. Відзначалось, що «саме тому так послідовно, цілеспрямовано розбудовують і захищають від різноманітних впливів свій власний гуманітарний простір розвинені держави світу, або ті, що претендують бути такими»[2].

Зазначене твердження не підлягає сумніву і неодноразово підтверджувалось історично. В часи, коли релігійний світогляд домінував в гуманітарному просторі народів світу усвідомлення консолідуючої функції релігії спонукало правителів до вибору релігій, які мали об'єднуючий потенціал. Зокрема, імператор Костянтин Великий в 313 році видав Міланський едикт, завдяки якому християнство перетворилось на панівну релігію в Римській імперії, Володимир Великий хрестив Русь в 988 році, а Магомед заснувати іслам. В усіх випадках об'єднання народів в єдиний світоглядний простір супроводжувалось зміною ролі держав в міжнародних відносинах, розвитком писемності, освіти, науки та культури. І в сучасному світі цілісність гуманітарного простору є важливою запорукою національної безпеки країни, її економічного та політичного поступу, суверенітету та культурного розвитку.

В сучасному світі, на відміну від епох з домінуванням релігійного світогляду, гуманітарний простір формується та функціонує в процесі складної взаємодії різних його складових, таких як освіта, виховання, культура, наука, мистецтво, засоби масової інформації тощо, в межах яких знаходить свій вияв історична пам'ять народу, боротьба ідеологій, формування новітніх світоглядних уявлень та переконань. Але не можна не враховувати і потенціал релігії.

Відсутність цілісності національного гуманітарного простору загрожує цілісності держави, оскільки зумовлює наявність значних відмінностей у системах цінностей, розумінні громадянами подальшого поступу держави, її місця у світовому співтоваристві тощо. У суспільстві загострюються регіональні

відмінності, формуються образи «свого» та «чужого», «спроектованого на стереотипного мешканця іншого регіону або члена іншої соціальної групи», утворюється «в масовій свідомості підґрунтя для міжрегіональних, міжетнічних конфліктів, аж до глибоких «цивілізаційних розламів»» [2].

Роль релігійного фактору у формуванні цілісності національного гуманітарного простору є доволі великою, оскільки релігійність українців кориниться в історії народу і є доволі високою і в сьогоденні. Притаманна українцю чуттєвість та домінування почуттєвого над розсудливим є причиною такої сталої релігійності. Про це свідчить і широкий спектр представлених в Україні релігійних конфесій. Відмінною рисою релігійності українця було і є толерантне ставлення до вірувань та світоглядних переконань іншого. Це забезпечувало Україні відсутність конфліктів на релігійному ґрунті, які б були спровоковані в середовищі простих віруючих. В такий спосіб, толерантність в релігійному контексті є базовим принципом для цілісності гуманітарного простору України.

Водночас, невірним було б твердження про відсутність негативних виявів релігійного фактору в цілісності національного гуманітарного простору. Нерідко релігійне світовідчуття українця домінує над його національною ідентичністю [1]. Певною мірою, це є наслідком діалектичного поєднання в масовій релігійній свідомості християнських та язичницьких уявлень та обрядів, яке складалось протягом тисячоліть.

Наразі, однак, релігійність виступає важливим фактором, який допомагає українцю переживати жахи війни та труднощі економічного та побутового характеру. Справедливим також є твердження про те, що релігія тривалий час виконувала етноконсолідуючу функцію в українському суспільстві через відсутність у українців власної держави. В нових історичних умовах, в умовах боротьби за незалежність, національне самоусвідомлення українського народу досягло високого рівня. Це дозволяє говорити про наявність нових тенденцій у співвідношенні релігійного та національного [3]. Відбувається формування нового українського світу, в якому національне та релігійне буде основою цілісного національного гуманітарного простору, побудованого на засадах гідності людини, свободи віри та переконань.

Список використаних джерел

1. Український світ в його релігійних вимірах: колективна монографія / за ред. професорів Л. Филипович та А. Арістової. Київ, 2022. URL: https://drive.google.com/file/d/1FhWP6mH_76WKJ6tzoMtQrxsEevx6KLVu/view
2. Цілісність гуманітарного простору України як об'єкт національної безпеки держави". *Аналітична записка*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/cilisnist-gumanitarnogo-prostoru-ukraini-yak-obekt-nacionalnoi>
3. Концепція гуманітарного розвитку України. URL: https://dcz.cg.gov.ua/web_docs/1/2012/07/docs/%.pdf